

261865.

NEDERLANDSCHE
JACHTEN, BINNENSCHEPEN
VISSCHERSVAARTUIGEN
EN DAARMEE VERWANTE KLEINE
ZEESCHEPEN 1650—1900

DOOR

G. C. E. CRONE

MET 85 AFBEELDINGEN
OP 77 PLATEN VAN SCHEEPSMODELLEN, SCHEPEN
EN SCHEEPSVERSIERING

MET EENE VERKORTE VERTALING IN HET ENGELSCH

SWETS & ZEITLINGER
KEIZERSGRACHT 471 AMSTERDAM
1926

G. C. E. Crone, Amsterdam

Schilderij door A. Storck

Het IJ voor Amsterdam, einde der 17^e eeuw

EEN WOORD VOORAF

IN de laatste jaren kwamen herhaaldelijk korte verhandelingen onder mijne oog en over scheepvaartkundige onderwerpen, waarbij ter verduidelijking of ter opluistering een of meer scheepsmodellen uit vroegere tijden waren afgebeeld. Ook was wel eens een fraai model het onderwerp van eene op zich zelf staande illustratie.

Meestal waren dit schepen welke door hun decoratief uiterlijk bijzonder uitmunten en hierdoor doorgaans niet falen bij elken willekeurigen beschouwer eenige belangstelling te verwekken.

Waar aldus in verspreide geschriften, zonder eenigen onderlingen samenhang, af en toe een greep wordt gedaan uit het omvangrijk materiaal, den ouden scheepsbouw betreffende, zoo vatte ik het voornemen op om mijne ervaringen op dit gebied als de vrucht van eene jaren lang beoefende liefhebberij te boek te stellen.

Nu ik dit denkbeeld in deze uitgave verwezenlijkt zie, zoo bied ik den lezer thans eene verzameling aan, bestaande uit afbeeldingen en beschrijving van een aantal modellen van eenige onzer voornaamste en meest belangwekkende binnenschepen en visschersvaartuigen.

Aan deze soort van schepen heb ik den inhoud van dit boek gewijd, om redenen die ik in het Algemeen Overzicht nader zal toelichten.

Juist de binnenschepen wil ik hun recht laten wedervaren, het soort dat door anderen doorgaans niet voor hunne verhandelingen wordt gekozen.

Hoewel een effekt makend aanzien voor mij geen voornaamste faktor beteekent en veel minder een reden om uit dien hoofde schepen uit deze categorie op den voorgrond te plaatsen, zoo zullen niet te min lezers, die aan een sierlijken scheepsvorm tevens gaarne eene kunstzinnige versiering gepaard zien, allezins bevredigd worden door het aanschouwen van de hier volgende afbeeldingen van een aantal rijk versierde modellen, dagteekenende uit een tijdperk toen aan het uiterlijk der schepen eene buitengewone zorg werd besteed. Evenzeer vraag ik echter de aandacht voor eene andere cate-

gorie: schepen met weinig of geheel geen versiering, die niettemin schoon zijn door hunnen eenvoud, de harmonie in vorm en lijnen, als zuivere voortbrengselen van onzen echten nationalen binnenlandschen bouw.

Uit den rijken schat van fraaie scheepsmodellen heb ik uit de meest in aanmerking komenden eene keus kunnen doen tot het maken van eene samenstelling van ruim zestig afbeeldingen, welk getal als een minimum is te beschouwen ter nauwer nood toereikend om tot op zekere hoogte een overzicht te kunnen geven van de geschiedenis der Nederlandsche binnenschepen, visschersvaartuigen en daarmee verwante zeeschepen uit het tijdperk van omstreeks 1650 tot 1900.

De uitvoering zou mij niet mogelijk zijn geweest wanneer ik daartoe niet de volle medewerking had ondervonden bij de eigenaars der hier weergegeven zeer fraaie scheepsmodellen, welke omstandigheid mij in de gelegenheid stelde zonder eenige belemmering eene vrije keus te kunnen doen. Gerangschikt in alphabetische volgorde, betuig ik hier mijnen hartelijken dank aan de volgende personen en instellingen, ook in het bijzonder aan den heer W. Voorbeytel Cannenburg, Directeur van het Nederlandsch Historisch Scheepvaart Museum, wegens zijne vriendelijke en ruime hulpvaardigheid met betrekking tot de belangrijke bijdrage van deze instelling.

R. C. Anderson	Southampton
D. G. van Beuningen	Rotterdam
Gemeentebestuur	Amsterdam
Institut und Museum für Meereskunde	Berlijn
P. L. Lucassen	Bussum
Maritiem Museum „Prins Hendrik“	Rotterdam
Musée Naval du Louvre	Parijs
Museo Naval	Madrid
Nederduitsch Hervormde Gemeente	Haarlem
Nederduitsch Hervormde Gemeente	Maassluis
Colonel H. Rogers	New-York
Technische Hoogeschool	Delft
Vereeniging Nederl. Historisch Scheepvaart Museum	Amsterdam
J. Verheul Dzn.	Rotterdam

ALGEMEEN OVERZICHT

NEDERLAND was en is nog steeds het land bij uitnemendheid, waar eene levendige binnenvaart welig tiert. Geene andere natie staat daarin met ons gelijk. Al hebben andere landen in Noord-West Europa ook enkele waterrijke streken, groote rivieren die als verkeersaderen het land doorstromen of eene kustlijn met veel inhammen en goede havens of reeden, zoo treft men daar toch nergens een scheepvaartbedrijf aan dat ook maar eenigszins gelijk op onze binnenvaart.

De scheepvaart op de verwijde riviermonden van Theems, Weser en Elbe heeft eenige gelijkenis met die op onze Zuid-Hollandsche en Zeeuwsche stroomen; de echte binnenvaart zooals die van oudsher bestaat op onze rivieren, meren en kanalen heeft echter geheel haar eigen karakter, zoowel in het soort der schepen als in haar bedrijf.

Langs de kusten van vreemde landen waren ten allen tijde de meest uiteenlopende en vreemdsoortige schepen in gebruik, veelal allicht merkwaardiger dan een deel onzer eigen kustvaartuigen; voor de fraaie binnenlandsvaarders is echter Nederland eenig in zijn soort.

Vergelijkt men daarmede de vaartuigen zooals men die aantreft op buitenlandsche binnenwateren, dan ziet men dat dit niet meer zijn dan groote schuiten — lang en vierkant — die zich enkel kunnen verplaatsen door zich te laten slepen. Hoe geheel anders dan de groote verscheidenheid der vele op eigen zeilkracht zich bewegende Nederlandsche schepen van fraaie gedaante. Binnen onze landsgrenzen was het water van oudsher de natuurlijke verkeersweg van welks geschiktheid men reeds vroeg een voordeelig gebruik wist te maken, welk verkeer zich voortdurend uitbreidde door verbeteringen als uitdieping en normaliseering van bestaande, en aanleg van een uitgebreid stelsel van kunstmatige waterwegen. Hoe overwegend het verkeer te water was, spreekt ook uit den bescheiden aanleg der landwegen. Wel hebben wij eenige voorname hoofdwegen en een dicht net van kleinere; hunne gesteldheid wijst er op dat zij nooit bedoeld zijn geweest voor opname van een

druk verkeer. Hierin voorzag het schip zoowel voor personendienst als voor vrachtvervoer, geen wonder dat men de daarvoor zoo gunstige omstandigheden zich op meest voordeelige wijze heeft weten te nutte te maken. De vaderlandsche geschiedenis leert ons dat de oudste handelsnederzettingen uit het tijdperk der Friezen en Saksers zich niet op eene toevallig gekozen plaats bevonden; deze handels-centra, ten deele voormalig Romeinsche strategische vestigingen, waren alle gelegen aan de groote waterwegen langs welke uit natuurlijke gesteldheid het verkeer — n.m.l. de scheepvaart — zich bewoog van Noord naar Zuid en Oost naar West en omgekeerd. Vooral concentreerde zich dit verkeer op splitsingen en in plaatsen die door hunne gunstige ligging een aanknooppingspunt werden waar kooplieden uit verschillende gebieden elkander gemakkelijk konden ontmoeten. Het in Merovingischen tijd bloeiende Dorestad waar de Rijn zich vertakte in een westelijken verkeersweg en een noordelijken (Kromme Rijn en Vecht), het aan dezen noordelijken weg verderop gelegen Stavoren, de steden langs den Gelderschen IJssel, Maastricht, Tiel, Dordrecht danken alle hun ontstaan en opkomst aan hunne gunstige ligging waardoor zij de marktplaatsen werden voor eenen levendigen ruilhandel van de meest uitéénlopende producten van vreemde en van elkaar gescheiden volkeren.

Tot de Nederlandsche, en de buitenlandsche op Nederland gerichte zeevaart staat dus de binnenscheepvaart in zeer nauwe betrekking, voor welker bediening van oudsher, vooral sedert de meerdere ontwikkeling van het zeeverkeer, een groot aantal vaartuigen van zeer uitéénlopende soort in gebruik was.

Onze zeevisscherij was reeds in oude tijden een nationaal bedrijf; een ieder weet welke bron van inkomsten reeds voor eeuwen geleden de haringvangst was met alle daaraan direct en indirect verbonden neringen. Men mag met recht veronderstellen dat hier visscherij bestond zoolang als zich in de waterrijke streken volksstammen gevestigd hadden, zich daarop toeliggende tot voedselvoorziening. Zooals nu nog de wilden op door henzelf uitgedachte methoden de visschen uit het water weten te halen, zoo zal het menschelijk vernuft destijds ook daarin te hulp zijn gekomen.

In lateren tijd was er een groot aantal visschersvaartuigen langs onze stranden, in de havens der riviermonden, aan de Zuiderzee en in de binnenwateren. Het behoeft daarom niet te verwonderen dat juist onder deze, die elk van zeer plaatselijk karakter zijn, vele der merkwaardigste soorten van vaartuigen worden aangetroffen.

Ons volk dat aldus zijne welvaart voornamelijk dankte aan de aan elkan-